

Blom, Philipp – Het grote wereldtoneel

De Bezige Bij, 139 pagina's

Wij bevinden ons met ons economisch stelsel in de omegafase, zoals klimaatwetenschapper Schellnhuber het noemt: er is geen concept voor een kwalitatief andere toekomst. En dus gaan we door met wat we gewend zijn. In 1970 werd wereldwijd 35 miljoen ton plastic geproduceerd, nu 381 miljoen ton. In 1960 bedroeg de mondiale uitstoot CO₂ 15 miljard ton per jaar, nu is dat 35 miljard ton. De mondiale behoefte aan aardolie is sinds 1960 verdubbeld en stijgt nog steeds. In 1960 waren er 3,5 miljard mensen, nu zijn het er bijna 8 miljard.

De biodiversiteit stort wereldwijd in en de stijgende temperatuur van het zeewater bedreigt het plankton, een van de belangrijkste zuurstofproducenten, nu al met 40 procent afgenomen. Per minuut gaan dertig voetbalvelden regenwoud in vlammen op.

Statistisch gezien is dit de beste van alle werelden die er ooit geweest zijn. Maar helpt het als je aan de dikke tak zaagt waarop je zit en intussen tot de ontdekking komt dat de tak comfortabeler is dan ooit en een beter uitzicht biedt, omdat er al zoveel andere takken zijn weggekapt?

Wat staat ons te wachten? Miljoenen mensen op de vlucht voor de klimaatcampagne, gewelddadige conflicten om vruchtbare landbouwgrond en water, radicale verschuivingen in machtsverhoudingen, in alle geledingen en dat alles midden in een natuur die naar de vernieling gaat.

Eindeloze groei? Met eindige middelen? Hoeveel intelligentie is nodig om in te zien dat dat niet kan? Wij hebben onszelf in een onvoorstelbare versnelling gemanoeuvreed en wij geraken daardoor in onze eigen snelheidsval. En de technische reikwijdte van homo sapiens is een existentiële bedreiging

geworden. Blom: wat eenmaal ontketend is, kan niet meer herroepen worden.

Wij zijn in oorlog met onze eigen toekomst.

Blom wisselt zijn vijf hoofdstukken af met vijf narcistische krenkingen, korte schetsen over de verschillende manieren waarop het zelfbeeld van de mens in de loop der tijden onderuitgeschoffeld werd. In zijn vierde narcistische krenking noteert hij: homo sapiens, eens het trotse centrum van de schepping, wordt definitief het kosmische weeskind op een piepkleine rotsklomp in de eeuwige leegte van het heelal.

De verlichting leek te suggereren dat menselijke samenlevingen zich lineair en rationeel ontwikkelen omdat mensen verstandelijke wezens zijn. Maar de drijfveren van de mens zijn niet rationeel.

Mensenrechten, vrijheid, gelijkheid en solidariteit zijn geen beschrijvingen van natuurlijke toedrachten, maar ideële totems, noodzakelijke ficties, die samenlevingen beschaafder maken.

De morele instincten van de westerse wereld zijn radicaal veranderd: onthouding en plichtsvervulling zijn vervangen door zelfoptimalisering en maximale vervulling van verlangens.

Het beeld uit de verlichting dat de mens een rationeel wezen is dient fors te worden bijgesteld. Het zelfbeeld van de mens moet echt herschreven worden. Het genoom is geen star bouwplan, maar een complexe schakelden, een reusachtig paneel met onbegrijpelijk veel schakels en wisselwerkingen die permanent worden gemanipuleerd en subtiel veranderd door milieu-invloeden en zelfs door overerfde ervaringen.

Het enige seksuele gedrag dat tot nu toe alleen bij homo sapiens is aangetroffen, is het vrijwillige celibaat.

We weten niet zeker of de Gaia-hypothese van Lovelock of de kritische-zone-theorie van Latour kloppen maar we moeten ons echt afvragen of ze niet een veel betere wisseling van perspectief bieden dan het heroïsch narcistische beeld uit de

bijbel dat de mens als het toppunt van de schepping presenteert.

De aarde van de bijbel kan in bezit worden genomen, sterker nog, de mens kreeg de opdracht over de aarde en de dieren en de planten te heersen. Daar ligt de oorsprong van onze mateloze exploitatie van de natuur waarvan we slechts een onbeduidend onderdeel van zijn maar in plaats van ons bewust te zijn van onze afhankelijkheid van een fragiel evenwicht, hebben we onszelf buiten de natuur geplaatst, hebben we eigendom geïntroduceerd en ons toegeëigend wat van ons allemaal, inclusief de dieren is.

Als we niet een nieuw narratief ontwikkelen dat recht doet aan de planeet waarvan wij onderdeel zijn, dan vernietigen we alles voor altijd. Maar staan wij wel open voor zo'n nieuw verhaal?

Essentieel lijkt mij deze opmerking van Philipp Blom: "politieke clowns en entertainers op internationale leidinggevende posities zijn de logische consequentie van een beschaving waarvan de verbeelding allang gecommmercialiseerd is en door handelsbelangen geëxploiteerd wordt als een kookveld, van een samenleving waarin celebrity's de hoofdpersonen in de gemeenschappelijke verhalen zijn".

En het is bepaald niet ondenkbaar dat de behoefte aan sterke mannen toeneemt als de disruptieve gevolgen van klimatologische noodtoestanden groter worden.

En, zegt Blom, de ineenstorting van de waarheid in de publieke ruimte weerspiegelt een ineenstorting van vertrouwen in de hiërarchie die deze waarheid moet weerspiegelen: politieke macht en een gedeelde, objectiveerbare kennis.

Maar zonder een nieuw gemeenschappelijk verhaal is een serieuze transitie niet mogelijk.

Dit essay schreef Philipp Blom in opdracht van de Salzburger Festspiele ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan. Een pleidooi voor podia waar het nieuwe narratief geboren kan worden want zonder dat nieuwe gemeenschappelijke verhaal is

deze wereld reddeloos verloren. Een vlammend betoog van enorme urgentie. Het probleem alleen is dat de ene helft van de bevolking niet meer in gesprek is met de andere helft. Dat is niet alleen het geval in de Verenigde Staten maar lijkt zich overal in de Westerse wereld te voltrekken. Wanneer de wereldbevolking zo intens verdeeld als nu, althans in het Westen, het geval lijkt te zijn, kan er dan ooit nog wel een nieuw gedeeld narratief ontstaan?

Het was de Egyptenaar Chacherperreseneb die al rond 1800 voor Christus schreef:

Het land is in een vreselijke toestand
De ongelukkige heeft geen kracht zich te beschermen
Het is vergeefse moeite een onwetende te overtuigen
Tegenspraak scheidt vijandschap
De waarheid wordt niet aanvaard.

Groot en zwaar is het lijden
Zie, heer en knecht verkeren in dezelfde situatie.

Wie was die Chacherperreseneb? Alleen al vanwege de enkele citaten die Blom in zijn verontrustende essay opnam is dit boek de moeite waard. Maar wat graag zou ik een bloemlezing van deze enigmatische Egyptenaar lezen. Ik heb hem nog nergens kunnen vinden.

Enno Nuy
September 2020